

DE FINNSPRÅKLIGES SANG- OG MUSIKKTRADISJON

Det var en lørdagskveld på begynnelsen av 1960-tallet. Jeg var blitt så gammel at jeg fikk lov til å bli med de voksne gutta på fest. På lokalet i Skibotn.

Kl. 2 om natta pakka rockebandet sammen og dro hjem. Det gjorde imidlertid ikke alle festdeltakerne. Et par voksne karer steg fram på gulvet og gav seg til å synge. Finske toner og strofer fylte lokalet som rockebandet nettopp hadde forlatt.

«Fyllevrøvl», sa noen og gikk. Men andre sluttet seg til, og så sang man utover morgentimene. En var forsanger og andre som kunne samme sangen liksom bare heiv seg med, spontant og naturlig, som om man aldri hadde gjort noe annet enn å synge på lokalet. Det virket faktisk som om festen først nå begynte for en del. Etter at alle slagere var spilt og alle danser var danset, var det liksom noe som manglet. Et tomrom i sjela som måtte fylles.

Sangene som ble sunget var mest de man kalte «de gamle finske sangene». Det var vel for å skille dem ut fra de sangene man finner i finske visebøker. Det var et sett sanger som de eldre hadde sunget på og som ingen kjente opphavet til.

Senere begynte jeg å samle på disse sangene. Skrive ned tekstene og lære melodiene. Så kom kassettpilleren i bruk. Jeg snakket med folk og fikk sunget inn sanger mens kassettpilleren surret og gikk. Noen ganger fantes en gammel vise nedskrevet, og så traff jeg på en eller annen som kunne melodien. Eller jeg fikk trallet inn melodier man hadde hørt på torader eller fiolin i sin ungdom.

Det har senere vist seg at ofte er både tekst og melodi på sanger brukt i Nord-Norge helt ukjente i Finland. Enten fordi sangene er blitt til her, eller fordi de er så gamle at de er glemt i Finland. De finnspråklige i Nord-Norge har ikke hatt kontakt med finsk radio og TV. De fører derfor ofte videre sanger de har lært i sin ungdom. Har noen slike i sitt nærmiljø, er det derfor all grunn til å ta en kassettpiller og ta dem opp. Det kan være slik at den melodien bestefar eller oldemor traller på, kan være noe virkelig gammelt som ingen lenger kan.

Bygdediktere.

En del av sangene som synges kan føres tilbake til bygdesangere/diktere som folk husker. Alfred Beck, Horsnes, var en slik som jeg fikk besøk av et halvt år før han døde. Han fortalte om sine viser som han skrev som et tidsfordriv i ledige stunder. Han foretrakk å dikte på finsk, men skrev også på norsk. Han laget en type viser man i det finske talemålet kaller lorulauluja. Satiriske små stubber som kommenterte aktuelle hendinger. Det kunne være nidviser, om jenter som sviktet, om fisket som slo feil. En stubbe var slik:

*semmosen tytön ku Rimsun Kaija
nikkari tekkee puusta
päähän käärii paperista
kielen kissan suusta*

Visa forteller om ei navngitt jente. Snekkeren har laget henne av tre. Hodet har han viklet av papir og tunga (målet) har han tatt av munnen på en katt. Kanskje visa er laget av en forsmådd frier.

Han fortalte også om sin avdøde bror, Johan Beck, som hadde hatt samme hobby, og framførte en vise på 14 vers som broren hadde laget og spilt mandolin til.

Visa fortalte om en nabokrangel og sluttet med:

*Kuitenkin mie tässä soassa voitin
ja mantoliinin jänteellä marsia soitin.
(og til slutt vant jeg den feiden og kunne
spille marsj på mandolinens strenger).*

Edvard Karvonen Eriksen, Skibotn, har vært en annen slik bygdedikter. Karvos-Edvart som han ble kalt, hadde som barn falt av en huske og blitt halt for resten av sitt liv. Etter tradisjonen holdt han seg mye for seg selv, sang og laget viser. Da han døde i 1918, ca. 30 år gammel, etterlot han seg en stor samling viser og dikt. Disse kom dessverre bort under evakueringa.

Alvhilde Fjelltun, Lyngseidet, hadde skrevet ned en av hans viser i 1926 og hadde den ennå. Visa er skrevet til minne om en bror som kom bort på Ishavet og er på 21 vers.

Ifølge tradisjonen laget Edvard denne visa en sommer natt i ensomhet ved bredden av Olderelva (Leppäjoki, leppä = older). Det var lørdag, og tidlig søndag morgen gikk han til gamle Beck i Skibotn (jfr. Johan Peder Johansen nedenfor) som også drev med diktning av sanger og salmer for å rådføre seg med ham om en passelig melodi.

Av hans øvrige produksjon er bare bevart bruddstykker. Herunder en kampsang mot alkoholen. Denne viser at han også har hatt interesse for samfunnsforhold.

Sjømannssanger

Et særtrekk ved sangene her i Nord-Norge er at så mange av dem er sjømannssanger. De forteller om gutter som reiser og om jenter som blir igjen. Om lengselen hjem, ensomheten på havet, om forlis og død.

Sangen som Asle Hansen, Skibotn sang på TV våren 1987 er et eksempel på en slik sang. Den het «Siniaaltoisia pitkin» (langs blåe bølger) og forteller om en begravelse på sjøen i seilskutetida. Det blomstrer ikke roser og liljer på en sjømanns grav, sies det i sangen. Bare bølger som en etter en ruller over og visker ut alle sorger.

Aksel Eriksen, Skibotn, kunne også flere sanger som

forteller om sjømenn. I «Kirjen kirjotin kullaleni» (Et brev skrev jeg til mine kjære) sier hovedpersonen at han er skapt til å gynge på bølgene og ikke til å gråte etter hjemmet sitt. Siden sangen nevner et fengsel i Russland, kan vi gjette at den må ha sitt opphav på 1800-tallet mens Finland var et storfyrstedømme under tsaren.

Den finske forfatteren Minna Cahoh skrev i 1889 novellen Kauppa-Lopu. I novellen gjengies en sang som ligner mye på sangen som Aksel Eriksen sang. Det kan tyde på at sangen har vandret over større deler av det finskspråklige området og skiftet innhold underveis.

Ringleker

En annen viktig gruppe sanger er ringleker. Dette er en type vandresanger som er overført fra generasjon til generasjon. De er sannsynligvis meget gamle. De har også oftest et innhold som er allment og som ikke lar seg tidfeste. Det finnes ingen bevart tradisjon som kan fortelle nårtid skikken med at ungdommene samlet seg for å leke sangene tok slutt. I svenske Tornedalen, hvor mange av de samme sanglekene finnes, riktignok i litt andre varianter, tok denne skikken slutt i mellomkrigstida.

Barnesanger

Vuggesanger og barneregler er en type sanger som ofte er lite påaktet. De er imidlertid også en viktig del av musikktradisjonen og er ofte meget gamle.

En typisk representant for slike er:

*Nuku, nuku nurmenlintu,
väsy, väsy västäräkki.
Kyllä Herra herättää
vitsan varpu virvoittaa
koijun oksa oikaisee.
(sov, sov lille fugl)*

Spillemannsmusikk.

Den finske musikken var ikke bare sang. Alfred Beck fortalte at han hadde lært en del av visene sine av en spillemann som hette Anti Visti. Denne bodde på Furuflaten og reiste rundt i bygdene med fiolinen sin. Når han kom på besøk samlet ungdommene seg til dans, og så skranglet man sammen noen slanter til spillemannen.

«Han fikk seg noen ti-ører, gamle Anti Visti, på den måten», sa Alfred. «Men det var bedre for ham når han fikk spille på marked eller i bryllup».

Etter tradisjonen døde Anti Visti med fiolinen i handa under et spilleoppdrag i Alta.

Opptegnelser som er gjort etter spillemannen Karl Kviteberg i Balsfjord og dels også i Målselv, tyder på at det har vært spilt mye finsk slåttemusikk til dans rundt i denne delen av fylket. I Nord-Troms er det imidlertid så langt jeg kjenner til ikke gjort nedtegnelser av spillemannsmusikk. Men kanskje noen husker en og annen slått ennå?

Religiøs musikk

Finsk salmesang har fra gammelt av vært brukt i stor utstrekning i de læstadianske menighetene. Det er kanskje også på dette området finsk musikk har vært mest utbredt. Det har også vært skrevet en god del salmer på finsk.

Johan Peder Johansen (Sommerseth) bodde i Abaja, Skibotn. Han var sønn av Johan Peder Olsen (Palovaara) fra Kvalvik, og var forsamlingsholder i Skibotn. Ved forskjellige anledninger skrev han salmer som ble sunget i forsamlingene.

Etter hans død har hans sønn, Anton Sommerseth,

Festkleddede ungdommer på Sotnes kledd etter datidens mote (tidlig i 1920-åra). Fra venstre: Brødrene Olaf, Hallvard og Seranda Nilsen, Ludvik Larsen.
Foto utlånt av Thorgunn Nessør, Akkarvik.

Beck-gården i Abaja, Skibotn (Sommerseth) hvor Gammel-Beck (Johan Peder Johansen) skrev salmene til søndagens forsamlinger. Foto: Bjørnar Seppola.

sammen med Kåre Svebak samlet en del av hans salmer og sørget for å få gitt dem ut.

Det fortelles at Johan Peder en vinterdag kom hjem med et lass høy fra en utslåtte oppe i Skibotndalen. Han hadde ikke tid til å spenne fra hesten, gikk rett inn i stua og satte seg ved bordet med skinnhua og vinterutstyret på og skrev ned en salme som han hadde diktet underveis. Han måtte få skrevet den ned før han glemte den.

Under et sykeleie en tid før sin død skrev han salmen «Virsi kuoleman ovella» (Salme ved dødens dør) og ba om at denne måtte bli sunget i hans begravelse. Han døde 1937.

Framtida

Den finske musikken levde sitt liv på skyggesida. Den var korttidd og ble ikke presentert offentlig. Da Amund Helland skrev «Norges land og folk», trakk han fram nangelende musikalitet som et særtrekk ved kvenene (de inkspråklige). Den ble heller ikka samlet inn i samme grad som samisk og norsk musikk i landsdelen.

Likevel levde folkets musikk videre. Den ble sunget på festene når de andre var gått hjem. Ved kaffebålet til kogsarbeiderne, i fiskebåten og på anleggsbrakkka. Kanskje aller helst når man var ensom. Når man trengte inspirasjon og kraft til å overvinne vanskene i hverdagen. Når man skulle uttrykke sorg ved begravelse og død, eller glede ved forelskelse og kjærlighet. Når man vugget sine barn. Kort sagt: I alle de situasjoner i livet hvor man var nærmest seg sjøl, sang man finsk.

Skikken med bygdesangere som kunne hundrevis av vers på rams er for øvrig eldgammel i finsk tradisjon. Innsamlingen av Kalevala (det finske nasjonal-eposet) på 1800-tallet ble gjort via slike. I enkelte karelske bygder hadde man på den tiden bevart hele sett med sanger som ble brukt ved forskjellige anledninger. I bryllup ble f.eks. talene holdt som sang. Man hadde ferdige sanger som brud, brudgom, svigerforeldre, søsken, tanter, onkler osv. framførte i en bestemt rekkefølge.

Etterkrigstida fra mot midten av 60-tallet var en av de vanskeligste periodene for finsk språk i Norge og førte med seg stor tilbakegang av antall språkbrukere. I denne perioden forsvant en stor del av den finske musikken for alltid. Alt ble imidlertid ikke borte. I mange eldre mennesker lever ennå toner og strofer. Spørsmålet er om vi i vår travle hverdag tar oss tid til å ta vare på det som ennå fins.

Det har vist seg mange steder i verden hvor samfunn er i omforming og kulturer i ferd med å forsvinne, at musikken er en av de kulturytringer som lever lengst.

I USA opplevde man f.eks. at negerslavenes musikk fikk en voldsom oppblomstring etter at deres språk og øvrige lett kjennelige kulturtrekk var forsvunnet. Musikken ble den fellesnevneren etterkommerne samlet seg om. Tråden tilbake til røtterne og fortida. Jazz ble hele den vestlige verdens musikk.

Tør vi tro at finsk musikk kan få stor betydning for mange nordmenn i framtida?

Kirjeen kirjotin kullalleni

*Kirjeen kirjotin kullalleni
sekä isälle ja äitille
että rauat on rasittaneet minuakin
näin nuorella iälläni*

*Van älä sinä aitini sitä sure
vaikka minuella on käynyt näin
Vaan sure niitä kauniita neitoja
jotka minultaki sinnet jäi*

*Linnan muurit olen jättänyt
Läksin aaltoja kulkemaan.
Sillä laineilla luotu olen heilumaan
enkä kotiani itkemään.*

*Ja jos tekän kotissanne ikävä tulee
niin turvatkaatte Jehovaan
älkää lähtekö mun perässäni kulkemaan
Sillä lavea on Venäjän maa.*

Sang etter Aksel Eriksen, Skibotn.
Tekst nedtegnet av Bjørnar Seppola.
Noter av Terje Aho.

Siniaaltoisia pitkin

*Siniaaltoisia pitkin
laiva uljas keinuaa
lännen ruskapurppurainen
päivän tuloa ennustaa*

*Kannella on kaikka hilja
ilolaulut tauonneet
peräsimen ääni yksin
hiljaisuuten häiritsee*

*Kapteenilta käsky tuli
seilit alas vetäkää
laivan surulippu ylös
puolitankoon vetäkää*

*Määrkään kylmään hautaan täytyy
meiän tänne laskea
yhten tovereistanne
jonka elo on päättynyt*

*Arku kankahasta oli
Seilit valmiiks laitettu
Nuorten merimiesten kaapu.
Laivan kupeen siottu*

*Kapteenilta käsky tuli
ruumis mereen lasketaan
kynnensilmin meripojat
siunausta kuuntelit*

*Eipä ruusut eikä liljat
merimiehen haudal 'kukkoista
Aalto tulee toinen menee
Kaikki murheet silittää.*

Tradisjonell sjømannssang fra Skibotn.
Tekst nedtegnet av Bjørnar Seppola.
Noter av Terje Aho.

Utdrag av salmen «Virsi kuoleman ovella» (salme ved dødens dør) skrevet av Johan Peder Johansen til bruk i hans egen begravelse.

Nuotti (tone): Armon lapset kaikki täällä.

*Rannalla joen vierellä
istun pahal' mielellä.
Mä istun keskel' rutoa.
Kuulen vain joen huutoa.*

*Tänäkin tuorestaiyönä
on vaiva minulla työnä.
Kun vaiva sydäntäni kaluaa
ei ois kun hautahan halua.*

*Vaikka vaiva kuinka ois
ei pääse täältä kuiten pois.
Ennenko annetaan lupa.
Ois aika siihen asti hupa!*

*Nyt on se aika vuodesta
ihmiset joka puolesta
tuonne merelle he seilavat
aaltojen nenissä heiluvat.*

*Siellä aavassa ja kaukana
on meri monelle hautana.
Jos jollekki on hyvyyteen
monen se viepiiki syvyyteen.*

*Vähän nyt sitäkin selvitin.
Meri vei minunkin veljenin.
Spitsbergin äitkäl' vesisel' tiel'
hän kuolemahan joutui siel'.*

*Kylässä yhessä eräässä
paikassa Yykeänperässä
jossa on tämä laulu laitettu,
ikävästä olenosta kaivettu.*

Utdrag av ei vise som Edvard Karvonen, Skibotn, skrev til minne om en bror som omkom på Ishavet. Visa var i alt på 21 vers.

Tekst nedtegnet av Bjørnar Seppola.
Noter av Terje Aho.

*Jopa aikani jo joutuu
Täältä poies lähteä.
Monta vaaraa ompi ollu
Tällä korven matkalla.*

*Sielä murskyilma ollut
Ussein maailman merellä.
Vihollinen houkutellut
Kyllä monel' synnillä*

*Etten olis tetä nähnyt
Itse edes astuva
Saarnan ääni eesä käynyt
Huutain voiton äänellä*

*Synnit olen anteeks saanut,
Kaikki Herran nimessä,
Siin' on mulle voitto tullut
Vapahtajan veressä.*

*Uskon kautta olen vapaa
Tässä armon meressä
Vaikk' on olleet kyllä raskaat
Lunastusta tehtessä.*

*Ja niin armost' autuaaksi
Uskon kautta tulenkin
Sill'en tule paremmaksi
Vaikka täälä viipyisin.*

*Heti astun poikki sillan
Toisel' puolel' kuolemaan
Uskon sana näyttää rannan
Ihanalta loistavan.*

*Siel' ei enää kylmä tuuli
Henkeänin ahtista,
Eikä myöskään musta pilvi
Peitä Herran armoa.*

*Siellä Pyhiin äänet soivat
Heliästi kunniass',
Enkelein kans'yhtes ovat
Kiittäin voiton Kuningast.*

*Hyvästi nyt sanon Teille
Rakkat matkakumpanit
Taivahassa tullee meille
ilon ajat ijäksi!*

Nedtegnet av Bjørnar Seppola.